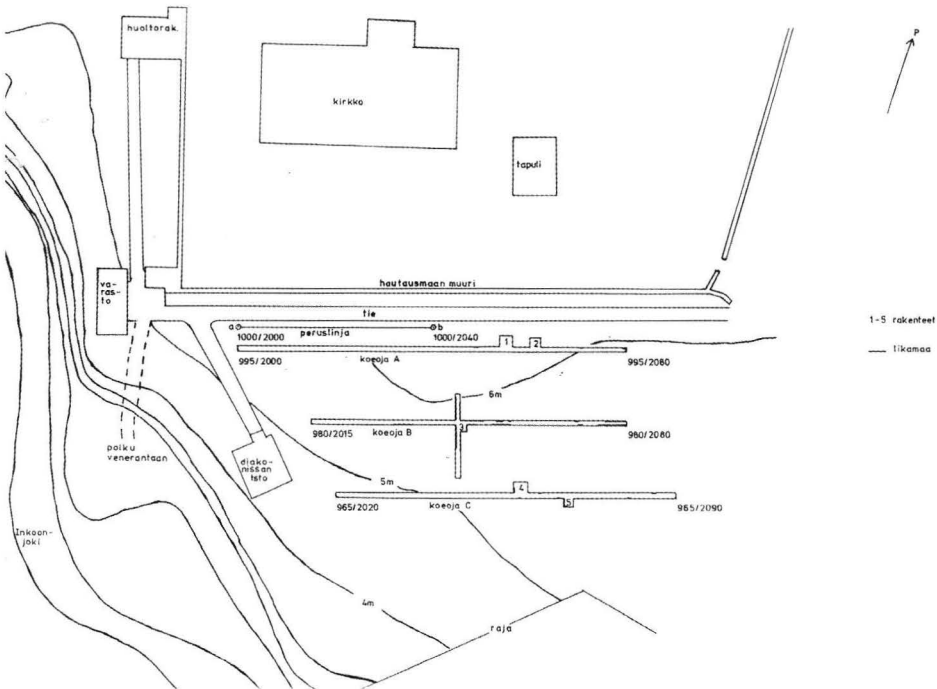

Inkoon kuoppatalot – asumisen jälkiä 1100–1200-luvuilta

Kesällä 1997 Museoviraston rakennushistorian osasto teki koetutkimuksia Inkoon kirkon eteläpuolella (Jäkärä 1997). Tutkimukset liittyivät seurakunnan suunnitelmiin laajentaa hautausmaata. Tällä alueella sijaitsee laaja, seurakunnan omistuksessa oleva nurmikenttä. Vanhemmassa karttamateriaalissa alue mainitaan usein nimellä ”Kyrkäker”. Rakennuksista alueella ei löydy mainintoja. Poikkeuksena on alueen länsipäässä sijaitseva pieni toimistorakennus, joka on seurakunnan käytössä.

Alueelle avattiin koneellisesti kolme runsaan metrin levyistä koeojaa, ojat A–C (kuva 1). Maaperä alueella oli hienoa hiekkaa, jonka päällä oli noin 30–40 cm paksu

Kuva 1. Yleiskartta. Kartta: T. Jäkärä. Fig. 1. Site plan. Drawn by T. Jäkärä.

Kuva 2. Lankavärjäri taustallaan kuoppatalon pääty, Ribe, Tanska. Kuva: J. Taivainen 2002.

Fig. 2. A yarn dyer in front of a pit house, Ribe, Denmark. Photo: J. Taivainen 2002.

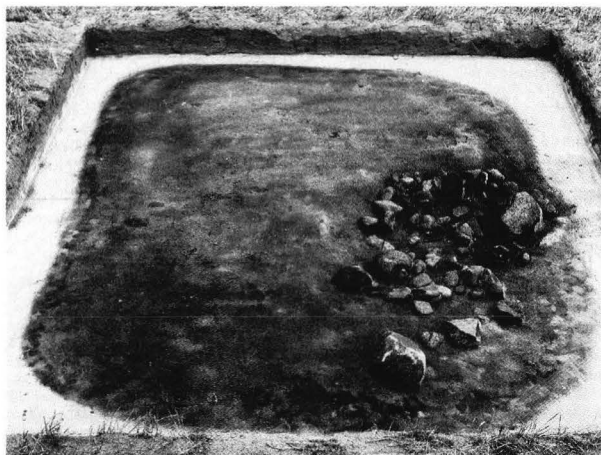
multakerros. Ojissa ja niiden profiileissa näkyi useita likamaa-alueita ja muutamiin kohtiin tehtiin erillisiä levennyksiä. Koeojista A ja C löytyi tuolloin kummastakin lähes neliskulmaiset nokimaa-alueet, joita ei kyetty tulkitsemaan.

Vertailu vastaavanlaisiin jäännöksiin Suomen lähialueilla toi valaistusta näihin jälkiin. Kyseessä näyttäisivät olevan kuoppatalojen pohjat. Koeojasta B löytyi lisäksi ristiinkynnettyjä auranjälkiä, joiden ajoitus jäi avoimeksi, mutta jotka voivat stratigrafiansa puolesta liittyä sekä ajallisesti että funktionaalisesti em. taloihin.

Nuorempaan rautakauteen tai keskiaikaan ajoittuvia kuoppataloja ei ainakaan julkaistujen tutkimusten perusteella ole aiemmin löydetty Suomesta. Ainoastaan Vöyrin Gylldyntin 500–700-luvuille ajoitetusta pienestä rakennuksenjäänteestä on 1990-luvulla esitetty tulkinta, jonka mukaan se voisi olla kuoppatalon jäännös (Vuorinen 2003, 191). Myöskään Turun keskiaikaisia rakennuksia luodanneet kaupunkiarkeologiset tutkimukset eivät tunne tällaista rakennustyyppiä (esim. Kykyri 2003). Kuoppatalojen jäännöksiä tunnetaan kuitenkin laajalti muualta Euroopasta (Stjernquist 1976, 72). On mahdotonta sanoa, ovatko kuoppatalot olleet harvinaisia Suomessa, vai onko niiden jäänteitä mahdollisesti tulkittu joksikin muuksi.

Etelä- ja Keski-Ruotsin kuoppataloista

Kuoppatalot (grophus, kuva 2) tulevat käyttöön Etelä-Ruotsissa nuoremmalla pronssikaudella yhdessä lukuisten muiden talotyyppien kanssa (Larsson 1995, 60). Pohjoisempana, mm. Mälarin alueella, niiden tulo ajoittuu rautakauden alkuun, mutta tavallisempia ne ovat vasta nuoremmalla rautakaudella (Göthberg 1995, 103). Kuoppatalot yhdistetäänkin Ruotsissa usein nimenomaan viikinkiaikaiseen asutukseen. Ne

Kuva 3. Kuoppatalon pohja. Ystad, Ruotsi. Kuva: Burenhult 1988.
 Fig. 3. The floor of a pit house. Ystad, Sweden. Photo: Burenhult 1988.

olivat myös pitkään ainoa tunnettu viikinkiaikainen talotyyppi Skånessa, kunnes suurempien talojen jäänteitä alkoi löytyä kyläonttien suurialaisissa kaivauksissa (Larsson 1995, 60).

Kuoppatalot ovat hyvin varioiva pienialaisten rakennusten tyyppi. Nimitys tulee siitä, että niiden lattiataso on kaivettu jonkin verran maanpinnan alapuolelle; syvyydet vaihtelevat n. 20–90 cm:n välillä. Tavallisimmin syvyys on puolisen metriä (Strömberg 1988, 186). Kuoppatalon määritelmä on skandinaavisessa tutki-

muksessa pohdittu; ovathan myös esim. kodanpohjat jonkin verran maahan kaivettuja. Toisaalta kuoppatalot esiintyvät selvästi maanviljelyskulttuurin piirissä, kun taas kodat liittyvät asuinpaikkaa vaihtaviin metsästäjä-keräilijäkulttuureihin (Vinberg 1995, 154).

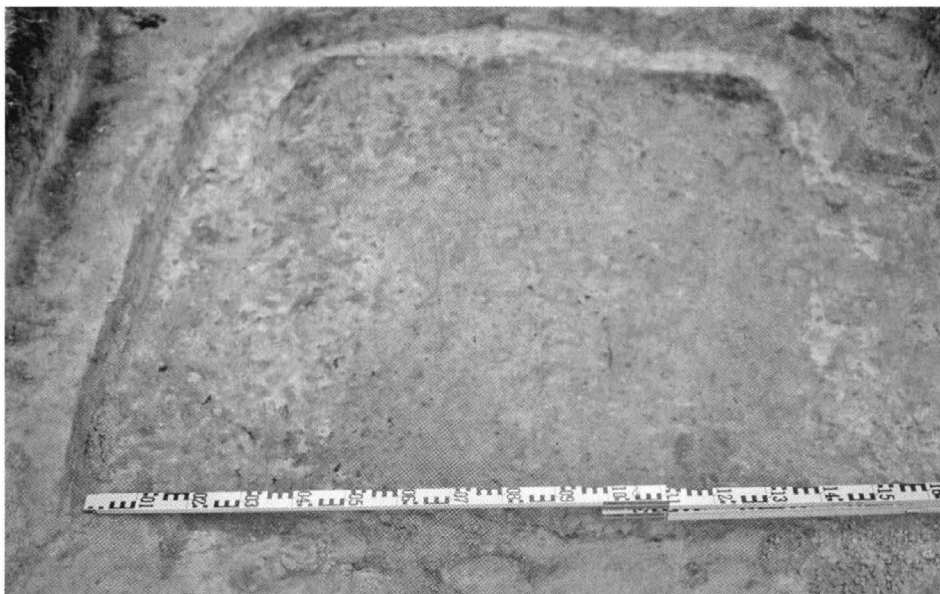
Myös talojen koot vaihtelevat suuresti. Pienimmät ovat kooltaan vain n. 1,90 x 1,40 m, kun taas suuremmat ovat pinta-alaltaan useita neliöitä. Niissä voi olla sisällä liesi, mutta ei välttämättä aina. Kattorakenteeseen liittyviä paalunsijoja löytyy yleensä kaksi tai useampia, muttei niitäkään aina. Kattorakenteita on ollut siis useita erilaisia (Stjernquist 1976). Talonpohjan muoto on yleensä pyöristävöikulmainen suorakaide, mutta se voi olla myös soikea, pyöreä tai epäsäännöllisen muotoinen (kuva 3). Pyöristävän muodon on usein todettu johtuneen savipunosseinästä (Ohlsson 1980, 92).

Inkoon kuoppatalojen rakenne

Inkoosta löydettiin ainakin kahden kuoppatalon jäännökset. Profiileissa olleiden lukuisten likamaajälkien perusteella on kuitenkin todennäköistä, että niitä on alueella useita. Molempien talojen koko oli n. 2 x 2 m. Lisäksi tutkittiin kaksi liesikiveystä ja likamaa-alue, jossa näkyi ristiinkynnön jälkiä.

Talo 1 sijaitsi koeojan A itäpäässä. Aluksi koeojassa näkyi pohjoisprofiiliin katoava likamaajälki. Kohdalle tehtiin levitys ja puhtaassa hiekassa oleva neliömäinen likamaajälki saatiin näkyviin (kuva 4). Syvemmälle kaivettaessa likamaa muuttui tummemmaksi ja nokisemmaksi. Varsin pian näkyi selvästi, että rakennus oli palanut; maassa oli paksult hiiltä. Lisäksi jälkeä reunustavat hiilet olivat maassa *sytyt ylöspäin*. Likamaassa ja sen ulkopuolella oli myös ilmeisesti ainakin 3–4 paalun jälkeä (kuva 5). Jäljestä ja koeojasta löytyi palaneen saven kappaleita, joissa oli näkyvissä oksapainanteita. Talon pohja oli kaivettu n. 40–50 cm:n syvyyteen.

Talon saviseinän runkorakenne muodostui ehkä maahan tiheään painettujen paksumpien oksien väliin pujotetuista ohuemmista oksista. Tällainen viikinkiaikaan ajoittunut kuoppatalon rakenne löytyi mm. Uppsalan kirkon ympäristön peltoalueiden asuinpaikatutkimuksissa vuonna 1996 (Ljungkvist 1997, 339–340). Laajempaa vertailua on

Kuva 4. Inkoon kuoppatalon 1 pohjaa. Kuva: T. Jäkärä.

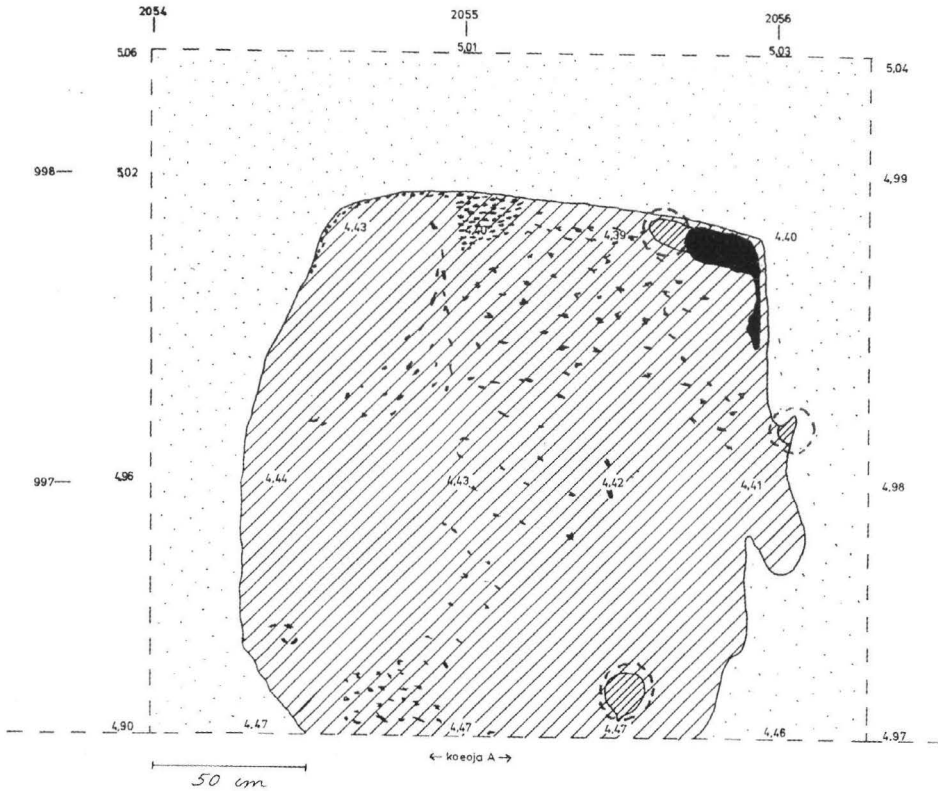
Fig. 4. The floor of pit house 1 at Inko. Photo: T. Jäkärä.

vaikeaa tehdä, koska Keski-Ruotsin kuoppataloista julkaistua materiaalia on kuitenkin varsin vähän.

Talon 2 kulmaa tuli esiin koejasta C. Tämän jäänteiden kohdalla ei pystytty selvästi havaitsemaan olivatko hiiltyneet puun syyt pystyssä tai vaakasuorassa. Kooltaan ja muilta piirteiltään jäännös oli hyvin edellisen kaltainen. Vajaan puolen metrin päässä ojan profiilissa näkyi nokimaata sisältänyt kuoppa, mahdollisesti paalunsija. Muutaman metrin päässä sijaitsi myös samalle ajanjaksolle ajoittunut liesi.

Talojen funktio ja ajoitus

Kuoppatalojen funktio on ollut jonkin verran epäselvä. Niitä ajatellaan käytetyn esim. tiettyjen, asuintalon ulkopuolella suoritettujen askareiden tekoon. Löytöjen perusteella näitä ovat olleet mm. kankaan kudonta ja sepäntyöt (Stjernquist 1976, 75). Kuoppataloja on ajateltu käytetyn myös riihinä tai savustustaloina (Sander 1996, 12). Tanskalainen vanhemman rautakauden kuoppatalolöytö todistaa korusepän töistä; talojen pohjista löytyi mm. valinupokkaita, joissa oli jälkiä jalometalleista (Thomsen 1999, 5–10). Inkoon talosta 1 ei löytynyt suoranaisesti mitään sen käyttötarkoitukseen viittaavaa. Talon 2 pohjasta sen sijaan löytyi jonkin verran kuonaa. On siis mahdollista, että kyseessä on ollut sepän paja. Myös näiden talojen sijoittuminen muuhun asutukseen nähden voi kertoa niiden käytöstä; tulentekeä vaativat askareet on mielellään sijoitettu kauemmas muusta rakennuskannasta tulipalojen varalta. On myös mahdollista että kuoppataloja on käytetty asumiseen, ainakin niissä tapauksissa jolloin ne ovat olleet liedellä varustettuja.

Kuva 5. Inkoon kuoppatalo 1. Paalunsijat ympyröity katkoviivoin. Kartta: T. Jäkärä.

Fig. 5. Pit house 1 at Inkoo. Post-holes marked with dashed lines. Plan drawn by T. Jäkärä.

Molemmista taloista sekä talon 2 lähellä sijainneesta liedestä otettiin hiilinäytteet ajoitusta varten. Talo 1 voi olla ajoitukseltaan jopa rautakautinen. Talon 2 ajoitus menee todennäköisimmin 1200-luvun lopulle. Talo 2 ja sen lähellä sijainnut liesi näyttäisivät kuuluvan samalle asutusjaksolle, kun taas talo 1 lienee jäänne varhaisemmasta rakennuskannasta.

GTK/ T. Kankainen 1997	Radiocarbon Age BP	Cal AD (Stuiver and Pearson 1993)	Kohteet
Su-2855	880±30	1040 (1180) 1240	Talo 1.
Su-2856	670±30	1270 (1290) 1310	Talo 2.
Su-2857	710±30	1280 (1300) 1390	Liesi

Ristiinkynnetyt auranjäljet – pieni pelto kuoppatalojen pihapiirissä?

Kuoppatalojen välisellä alueella sijaitsevassa koeojassa B havaittiin likamaa-alue (rakenne 3), jonka alta tuli esiin epäsäännöllisen ristikkäisen kuvion muodostavia auranjälkiä. Pienen laajennuskaivauksen ja ristikkäisen koeojan avulla saatiin selville, että likamaa-alueen koko oli noin 8,5 x 10,5 metriä. Likamaa oli noin 35–45 cm syvyydessä multamaan ja hienon hiekan välissä. Noin kymmenen senttiä vahvasta likamaasta tuli löytöinä piin palasia, palanutta luuta ja palanutta savea/savitiivistettä sekä pieni veitsi. Auranjäljet erottuivat likamaan vaihtuessa puhtaaksi hiekaksi (Jäkärä 1997).

Sekä likamaasta että auranjäljistä otettiin makrofossiilinäytteitä (2 kpl likamaasta ja 1 kpl auranjäljistä, á 2 litraa). Kaikista kolmesta näytteestä tuli runsaasti jauhosavikan siemeniä (yhteensä 292 kpl), pähkinäpensaankuoria (2 kpl), katajansiemeniä (2 kpl, joista yksi hiiltyneenä) ja hiiltyneitä kuusenneulasia (8 kpl). Makrofossiilianaalysin perusteella ei voida päätellä ovatko siemenet peräisin pellostavai muunlaisesta ihmistoiminnan muovaamasta ympäristöstä. Jauhosavikka on kuitenkin osoitus hyvin vahvasta ihmistoiminnasta alueella. Mielenkiintoisinta on jauhosavikan siemenjäänteiden keskittyminen tietyille syvyydelle (n. 35 cm maanpinnasta) ja lisäksi samalle syvyydelle kuin auranjäljet (Lempiäinen 1997).

Koeoja B sijaitsee noin 5 metrin korkeuskäyrällä, alimmat auranjäljet noin 4,25 metrin korkeudella. Näyttää hyvin ilmeiseltä, että auranjäljet indikoivat muinaispeltoa, joka liittyy stratigrafisesti havaittuihin talojenjäännöksiin, muihin alueen likamaakerrostumiin ja rakenteisiin. Muinaispelto sijaitsee tyypillisellä helposti muokattavalla maaperällä, joka myös pienen kokonsa puolesta (noin yksi aari) sopii hyvin siihen kuvaan, mikä meillä muinaispelloistamme tällä hetkellä on (Hurre 2003, 42–45). Inkoon pellon pintaa on siis jossain vaiheessa muokattu vanhakantaisella auratyypillä joka ei kääntänyt maata. Jotta maa olisi muokkautunut vaadittavalla tavalla, oli pelto kynnettävä ristiin. Nykyisen käsityksen mukaan tämäntyyppinen pellon muokkaus oli vallitsevana koko keskiajan (Orrman 2003, 94). On kuitenkin muistettava, että tutkimuksen kohteena ollut alue on ollut peltona myöhemminkin, mihin sen nimikin viittaa (Kyrkäker). Tämän johdosta on mahdollista, että tutkimuksissa havaitut auranjäljet voivat olla myös myöhäisemmältä keskialjalta kuin havaitut kuoppatalojen jäännökset.

Inkoon varhaisen asutuksen jäljillä – ja ehkä kirkonkin?

Makrofossiilianaalysit toivat siis esiin myös kohtalaisen korkeat jauhosavikan siementen pitoisuudet. Jauhosavikka viittaa voimakkaaseen ihmistoimintaan alueella. Liedestä otettu maanäyte sisälsi myös pähkinäkuorta ja vadelman siemeniä (Lempiäinen 1997). Lieden ympäriltä löydettiin mm. putkilukon avain, 1200-luvulle ajoittuva gotlantilainen penninki (1210/20–1260/70; Pekka Sarvas 27.7.1997) ja liedestä ns. lihahaarukka (Jäkärä 1998). Alueella havaittiin myös jälkiä ristiin kynnöstä.

Lieden ympärillä oli myös erilaisia, kaivauksen pienialaisuuden vuoksi vaikeasti tulkittavia likamaajälkiä. Suuremmat rakennukset, jotka eivät jätä yhtä selkeästi rajautuneita jälkiä kuin pienet kuoppatalot, ovat voineet jäädä huomaamatta (vrt. Larsson 1995, 60). Kuoppatalot ovat usein sijoittuneet suurempien rakennusten yhteyteen (esim. Stjernquist 1976, 76–77, Burenhult 1988, 212–213). Inkoossakin näkyi sekä koeojissa että profiileissa jälkiä, joista osa voi hyvinkin olla paalunsijoja. Ainoastaan laajempi alueen avaus voi antaa tähän vastauksia.

Kirjallisten lähteiden perusteella on oletettu, että Inkoossa olisi ollut ainakin kappeli jo 1330-luvulla (Kerkkonen 1945, 175–176). Mielenkiintoisia kirkkorakennuksiin liittyviä pohdintoja herättää näin ollen n. vuoteen 1300 ajoittuneen lieden sisästä löytynyt tiilen puolikas. Kirkkorakennus tuntuu ainoalta loogiselta kohteelta, johon tiiltä olisi täällä käytetty. Nykyinen kirkkorakennus ajoittuu kuitenkin 1400-luvun lopulle tai seuraavan vuosisadan alkuun (Hiekkonen 1994, 250).

Joka tapauksessa voidaan todeta, että Inkoonjoen suussa on todennäköisesti jo 1100- ja 1200-lukujen taitteessa ollut asuinpaikka. Löytöjen perusteella ei voida päätellä, onko kyseessä ollut sesonkiluontoinen vai pysyvä asutus. Muinaisjäännöstyyppinä kuoppatalot viittaavat Skandinaviaan, joten kyseessä voi olla Ruotsin suunnalta tullut uudisasutus (esim. Kerkkonen 1945, 274–277).

LÄHTEET

Arkistolähteet

- Jäkärä, Tiina. 1997. Inkoo Prästgården. Inkoon kirkkomaan eteläpuolisen alueen koekaivaukset. Museovirasto, rakennushistorian osasto.
Lempiäinen, Terttu. 1997. Inkoon Prästgårdin arkeologinen kaivaus 1997. Makrofossiilitutkimus. Turun yliopisto.

Kirjallisuus

- Burenhult, Göran. 1988. Länkar till vår forntid – en introduktion i Sveriges arkeologi.
Göthberg, Hans. 1995. Huskronologi i Mälaramrådet. *Hus & gård. Hus och gård i det förurbana samhället – Rapport från ett sektorsforskningsprojekt vid Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar, skrifter* 14. Red. H. Göthberg, O. Kyhlberg, A. Vinberg. Stockholm.
Hiekkonen, Markus. 1994. *The Stone Churches of the Medieval Diocese of Turku*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 101.
Huurte, Matti. 2003. Maatalouden alku Suomessa. *Suomen maatalouden historia* I. Helsinki.
Jäkärä, Tiina. 1998. Keittokalu keskialjalta – Inkoon lihahaarukka. *Kentältä poimittua* 4. *Kirjoitelmia arkeologian alalta. Museoviraston arkeologian osaston julkaisuja* 7.
Kerkkonen, Gunvor. 1945. Västnyländsk kustbebyggelse under medeltiden. *Svenska Litteratursällskapet i Finland, Studier* 301. Helsingfors.
Kykry, Marita. 2003. Puurakentaminen Turun kaupungissa. *Kaupunkia pintaa syvemmlä. Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan*. Toim. Liisa Seppänen. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* IX. Turku.
Larsson, Mats. 1995. Förhistoriska och tidigmedeltida hus i södra Sverige. *Hus & gård. Hus och gård i det förurbana samhället – Rapport från ett sektorsforskningsprojekt vid Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar, skrifter* 14. Red. H. Göthberg, O. Kyhlberg, A. Vinberg. Stockholm.
Ljungkvist, John. 1997. En vikingatida bebyggelse i Gamla Uppsala. *TOR* 29.
Ohlsson, Tom. 1980. The Löddeköpinge Investigation II. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum 1979–80*.
Orman, Eljas. 2003. Keskiajan maatalous. *Suomen maatalouden historia* I. Helsinki.
Sander, Birgitta. 1996. Ett grophus vid Låssa kyrka. *UV Stockholm, rapport 1996*: 124. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar.
Stjernquist, Berta. 1976. Grophusproblem. *Iskos* 1.
Strömberg, Märta. 1988. Grophusbebyggelse under den yngre järnåldern i Skåne. *Länkar till vår forntid – en introduktion i Sveriges arkeologi*.
Thomsen, Per. O. 1999. Aedelt håndvaerk. *Skalk* 4/1999.
Vinberg, Ann. 1995. Hus som arkeologisk källa. *Hus & gård. Hus och gård i det förurbana samhället – Rapport från ett sektorsforskningsprojekt vid Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar, skrifter* 14. Red. H. Göthberg, O. Kyhlberg, A. Vinberg. Stockholm.

Vuorinen, Juha-Matti. 2003. Hallitalo ja hirsirakennus – elämää ahtaassa asumuksessa mutta väljässä pihapiirissä. *Muinainen Kalanti ja sen naapurit*. Toim. Veijo Kaitainen, Esa Laukkanen, Kari Uotila. Hämeenlinna.

SUMMARY

Pit houses at Inkoo – evidence of habitation from the 12th and 13th centuries

During the summer of 1997, the Department of Monuments and Sites of the National Board of Antiquities conducted trial excavations in an area to the south of Inkoo Church, S Finland (Jäkärä 1997). Three test trenches over a metre wide were dug by mechanical means (trenches A-C, Fig. 1). Trenches A and C revealed almost rectangular features of sooty soil that could not be identified.

Comparisons with similar remains from neighbouring countries shed more light on the features. They appear to be the bottom layers of pit houses. Pit houses came into use in South Sweden during the Late Bronze Age along with many other types of houses (Larsson 1995, 60). Further to the north (in the Lake Mälaren region and elsewhere) they were introduced around the beginning of the Iron Age, but did not become more widespread until the Late Iron Age (Göthberg 1995, 103). In Sweden, pit houses are generally associated specifically with Viking Age settlement.

The houses vary greatly in size, the smallest measuring only some 190 x 140 cm, while the large ones can have an area of several square metres. They may contain hearths, though not necessarily in all cases. The plan is usually a rectangle with rounded corners, but may also be oval, round or of irregular shape. The rounded form has often been attributed to wattle-and-daub walls (Ohlsson 1980, 92).

The remains of at least two pit houses were discovered at Inkoo. Several features of discoloured soil in the profile sections of the excavation suggest, however, that there are probably several such houses in the area. Both houses were approximately 2 x 2 metres in area. In addition, two stone settings for hearths and an area of discoloured soil with cross-ploughed marks were investigated.

The function of the pit houses has been somewhat unclear. It has been suggested that they were used for work or chores performed outside the dwelling. Finds suggest that such activities were e.g. weaving and smithing (Stjernquist 1976, 75). It has also been suggested that they were used as threshing barns or for smoke-curing (Sander 1996, 12). House 1 at Inkoo did not reveal anything directly pointing to its function, while slag was found in the base level of house 2. The latter may have been a smithy.

Carbon samples for dating were taken from both houses. House 1 may date from as early as the Iron Age (BP 880±30). House 2 is most probably from the late 13th century (670±30). House 2 and the hearth situated near it appear to belong to the same period of occupation, while house 1 may be the remains of earlier structures at the site.

It seems quite obvious that the plough-marks indicate an ancient field linked stratigraphically to the observed house remains, other layers of discoloured soil and structures at the site. The ancient field is located in typical easily worked soil, and its small size (ca. 100 square metres) suits present information on ancient fields in Finland (Huurre 2003, 42-45).

The finds suggest that there was a dwelling site at the mouth of the Inkoonjoki river presumably as early as the turn of the 12th and 13th centuries. The finds do not indicate whether this was seasonal or year-round settlement. As a type of prehistoric structure, the pit houses point to Scandinavia and the houses may have belonged to colonists from Sweden (see e.g. Kerkkonen 1945, 274-277).